

*MÜNCHEN 2006: MESTERVÆRKER OG LYSERØD PASSION,
MEN HVOR ER ØLLET?*

Tekst og foto Claus Hedegaard

*Fluorit fra Chukar Bakor (Nagar, Pakistan), indsamlet September 2006.
Riccardo Prato stykke.*

Mineralientage München 2006 var en spændende oplevelse – som sine forgængere, omend med sin egen, karakteristiske note. Keilmann familien, som arrangerer messen lægger altid vægt på at lave en fantastisk særudstilling og selvom jeg har sagt det før, siger jeg det gerne igen: Det er værd at tage til München bare for at se særudstillingen. Årets særudstilling havde ikke et egentligt tema, men vist mineralogiske 'mesterværker' fra Houston Museum of Natural Science. Forfriskende anderledes – mere senere. Efteråret i München er altid en kulinarisk oplevelse – det sædvanlige mylder af stegt and, Saurbraten, Apfestrudel, hjortegullasch og Spätzle overgav sig på min tallerken, men et eller andet manglede. Når jeg tager til messe i München bliver jeg ofte en dag eller to udover messen for at nyde byen og nogle gange tillader jeg mig den tidsmæssige luksus at spise frokost på Viktualienmarkt om lørdagen og nyde en kop first flush Darjeeling hos Alois Dallmeyer nær Marienplatz. Hvis du aldrig har været hos Alois Dallmeier har du i den grad ikke været i München og er gået glip af flere delikatesser end du kan drømme om. Tilgiv mig, mine tanker forledes.

Fluorit fra Chukar Bakor (Nagar, Pakistan), indsamlet September 2006. Riccardo Prato stykke.

I München talte alle (nu er vi tilbage på messen!) om de fantastiske, lyserøde stykker Fluorit, Riccardo Prato havde med. Det var nyfundne stykker fra Chukar Bakor (Nagar, Pakistan), indsamlet September 2006, med lyserøde, oktaederiske Fluorit krystaller på et matrix af tavleformede Muskovit krystaller. Den største krystal var vel 15 cm på kanten, men stykkerne med mindre (4-6 cm) krystaller var efter min mening mere attraktive. De mindre krystaller er meget skarpe og har helt glatte flader, hvorimod de større har let afrundede kanter og et par ujævnheder på fladerne. Farven er mættet lyserød og jeg opfatter den som en smule mere violet, mindre gul end lyserød Fluorit fra Alperne – vi taler ikke om farver men antydninger af toner. Heldigvis var stykkerne ikke blevet ødelagt ved rensningen og Muskovit krystallerne var rimeligt bevaret. Desværre er fluss-syre's velsignelser velkendte langt ude i bushen – i langt højere grad end dens begrænsninger og ekstreme farlighed – og mange pragtfulde stykker er blevet ødelagt af ukyndige hænder. Disse herlige Fluorit stykker undslap og således oplivet forfriskede jeg mig ved et nærtliggende vandingshul – der findes mange små cafeer, snack barer, slikvogne o.s.v. på messen og man er aldrig langt fra at opfylde det basale, kulinariske behov (kalorier!).

Duoen bag Namibia Minerals medbragte fremragende Villiaumit krystaller fra Aris Phonolite Quarry (Windhoek District, Khomas Region, Namibia). Selv mener jeg, de er mindst lige så interessante som Fluorit stykkerne, selvom de største krystaller vel er 1.5 cm. Vi er vant til at se Villiaumit fra et par lokaliteter, men der er langt mellem krystallerne. Petersen (1981) beskriver de første fra Kvanefjeld (Ilimaussaq Intrusionen, Grønland), men de var kun 0.1-0.4 mm

Fremragende Villiaumit krystaller fra Aris Phonolite Quarry (Windhoek District, Khomas Region, Namibia). Namibia Minerals stykker.

store og fandtes i een druse. Markedet er ikke ligefrem blevet oversvømmet af Villiaumit krystaller siden – jeg har set et par sølle stykker fra Kvanefjeld, Point of Rocks (Colfax Co., New Mexico, USA) og fra Aris. 5-15 mm fritstående krystaller i hulrum er langt bedre end alt andet (jeg overser diskret den enkeltkrystal, der var på messen i München for et par år siden). Villiaumit er et 'simpelt', kubisk mineral, som kan danne komplekse krystalformer, men jeg mener, de nye Aris stykker domineres af en kombination af kube og oktaeder. Farven er en usædvanlig, rødlig orange, ikke ulig hvad man forventer fra Spessartin.

Min snack før Villiaumitbeskuelsen havde efterladt mig med et indtryk af at *et eller andet* manglede, men jeg kunne ikke rigtigt sætte fingeren på, hvad det var. Alt i alt var det en god messe med mange nye fund og flotte klassikere. Jordi Fabre fra Fabre Minerals havde flere spændende, Brasiliensiske phos-

Mangan-rige Childrenit krystaller til 25 mm fra Lavra do Poço (Taquaral, Minas Gerais, Brasilien). Fabre Minerals stykke.

M. Seitz og R. Schwinghammer holdt et animeret dialog-foredrag om at samle micromounts og de små krystallers skønhed.

Trådsølv på Acanthit fra Imiter, Marokko. Fabre Minerals stykke.

phater, deriblandt 8-12 mm Reddingit krystaller, som sammen med 6-8 mm Hureaulit krystaller dækkede matrix godt. Reddingit har farve varierende fra kold the til kanel og Hureauliten er støvet lyserød. Stykkerne blev samlet i april eller maj 2006 i Mina Cigana (tidligere Mina João) (Galiléa, Minas Gerais, Brasilien). Hureauliten er ganske glimrende, men Reddingiten er fantastisk. Interessant at stykkernes kedelige del er fantastisk og at den farverige ikke er. Jordi havde også nogle få stykker med mangan-rige Childrenit krystaller op til 25 mm fra Lavra do Poço (Taquaral, Minas Gerais, Brasilien). Som afrunding på denne lille brasilianske ekskursion, viste Jordi mig nogle stykker resorberet, blå Topas fra Mina Teixeira (Itinga, Minas Gerais), med kanelfarvede skorper af små, fedtede krystaller af et Zanazziit-Roscherit mellemlid. Nej, det er ikke noget, der får Verden til at stå stille, men mineralogi er kun interes-

sant på grund af det, der sker inde i vore hoveder og overraskelser er altid et godt udgangspunkt for ekstra hjernegymnastik.

Mineralogisk mæt slentrede jeg fra Jordi Fabres stand til et nærtliggende vandingshul – det var sekt-og-dyr-elendig-kaffe-betal-pant-for-din-kop-og-vent-en-evighed-på-at-få-panten-igen caféen ved 'Mineral Pavillon', hvor de fleste handlere med *bedre stykker* udstiller. På vejen faldt jeg over et flot skuestykke hos Udo Hörig: En skåret og poleret blok Charoit fra Murun Massivet (Yakutia, Sibirien, Rusland), som var omtrent en meter på største led og hvis hvirvlende, violette mønster blev brudt af 10-15 cm lange Tinaksit krystaller. grå-grønne klatter Frankamenit og de sædvanlige amphiboler og andre. Stykket er selvsagt beregnet på at være et dekorations-stykke, måske som slibemateriale, men jeg husker stadig, da folk rendte rundt efter micromounts af disse mineraler. Dette stykke lægger virkeligt et par størrelsesordener til fænomenet sjældne mineraler!

Ingen messe er fuldkommen uden et vist antal kinesiske handlere og Mineralientage München var vært for mange, hvor nogle også viste fine, nye fund. Man ser ofte mere, glimrende og rimeligt prissat materiale fra Kina end fra noget andet land – man ser også mange sindssygt pris-satte, fuldstændigt irre-

Ca. en meter blok af Charoit (violet) med Tinaksit (orangebrun) o.a. fra Murun Massivet (Yakutia, Sibirien, Rusland). Udo Hörig stykke. Michael Arfmann fra Hamburger Messe & Congress GmbH indsat som målestok.

*ElabiteTourmalineQueen02.jpg:
Elbaitkrystaller – vel 20-25 cm lange! – med Kvarts fra Tourmaline Queen Mine (San Diego Co., California, USA).
Ex coll. Houston Museum of Natural Science.*

Til venstre: Arsenopyrit krystaller fra Yaogangxian Tungsten Mine (Yizhang Co., Chenzhou, Hunan Provinsen, Kina).

levante stykker! Det var spændende at se kugle-formet Fluorit fra Dongjiang i Indre Mongoliet, som bestod af 6-10 cm, glatte kugler på matrix. De har fedtglans, en smule til den matte side og farven er blåligt grå til grønlig. Kuglerne er opbygget af relativt kraftige stråler, vel 5-8 mm tykke ved kuglernes yderside.

På messen hørte jeg om Babingtonit krystaller på Prehnit fra Da Liang Shan (Sichuan Provinsen, Kina) men så dem aldrig selv, men jeg så Epidot krystaller (mørkegrønne til 6-8 mm) på matrix af Kvarts krystaller til 8 cm med lyserød Prehnit. Epidot krystallerne er velformede, ofte dobbelt-terminerede og forekommer oftest i grupper. Kvarts krystallerne er glimrende – ikke fantastiske, men udmærkede og bedre end det meste Kvarts, man ser på messer; de er velformede uden mange striber og 'parasit' krystaller, har god

glans og gennemskinnelige til let mælkede. Prehniten blev præsenteret som lyserød, men *det* er altså at stramme den! Det stykker, jeg så, var farvemæssigt ikke i nærheden af de kugle-formede aggregater fra Obrí dul (Krkonose Bjergene, Böhmen, Tjekkiske Republik), som jo ikke er specielt farverige. De fleste, nye kinesiske stykker er en umættede, kanelfarvede, men nogle få er en smule lyserødsagtige – hvis det var Rosakvarts, ville du ikke samle det op – men enhver ikke-grøn ikke-hvid Prehnit er selvsagt interessant.

Vesuvian krystaller fra Da Ye (Hubei Provinsen, Kina) var en nyhed for mig. Krystallerne er omkring 1 cm, skinnende, idiomorphe i et tæt, finkornet matrix. Petrologi er ikke min stærke side og jeg kan ikke afgøre, hvilket matrix det er, men Vesuvian findes ofte i metamorfe, kalk-silikat kontakter, men sælgerne sagde, stykkerne kommer fra en kobbermine – den

Vel Verdens bedste stykke Jeremejevit fra Mile 72 nær Cape Cross, Namibia. Ex coll. Houston Museum of Natural Science.

Vel 14 cm lang tvilling af Geocronit fra Mina Xanda (Virgem de Lapa, Minas Gerais, Brasilien). Ex coll. Houston Museum of Natural Science.

slags er usædvanlige i kalk-silikat kontakter, men det betyder ikke, de ikke findes nær hinanden. De fleste stykker havde en kedelig grøn skorpe – tænk fnadder-Malakit – som kunne passe med ’kobber mine’ forklaringen, men jeg bryder mig ikke om, at det grønne fnadder kun findes på ydersiden af et matrix, hvor skinnende Vesuvian krystaller stikker ud. Stykker med en savet flade har en tydelig 0.5-1 mm belægning på ydersiden og absolut intet fnadder indeni. Jeg ved ikke om dette er et rengøringsforsøg, der gik forfærdeligt galt eller om blokkene blev fundet på halden fra en kobbermine. Vi får se.

Nu var det altså blevet tid til den øl ... øl? Ø!!!! Det var dét, der manglede! At være i München uden umiddelbar adgang til øl er som at være i London uden indisk karry. Siden Mineralientage flyttede til det nye messeområde har der altid været en

Beryl var. Smaragd fra Takowaja (Ural, Rusland). Dette er den beste smaragdstuffen som er tatt vare på fra Russland. Den ble funnet i 1831 i Takowayo og overrakt Zzaren. Etter å ha vært mellomstasjonert både i Eremitagen og Gruvemuseet i St.Petersburg ga Tzaren det til svigersønnen sin Maximilian Leuchtenberg. Etter Maximilians død i 1852 ble hele hans naturhistoriske samling gitt til den bayeriske stat. Stykket er i dag i Museum Reich der Kristalle i München. Bredde på stoffen er omlag 40 cm.

betrætelig restaurant i den ene hal. Der fik man varm og kold mad, friske sandwich, traditionel bayrisk mad, udmærkede kager, kaffe, the, sodavand og selvsagt et *udvalg* af øl. Man var aldrig mere end fire minutters gang fra kølig Weißbier (kølig, ikke kold – kold øl er rent fandenskab!) ... det var altsammen økologisk & fodformet og omgivelserne – en international messe – taget i betragtning var priserne ganske rimelige. Derudover var der venlig og hurtig betjening og man fik sin pant igen på 5-10 sekunder, uden kø. Pludseligt gik det op for mig, at arrangørens stolthed – ”flere end 1.000 udstillere i år” – kom på bekostning af en 200-sæders økologisk, bayrisk restaurant & beverding! Indrømmet, øl kunne man få andre steder, hvis man ledte i krogene, men jeg længtes blot efter de gode gamle dage med let adgang til godtøl, opmærksom betjening og sjældne mineraler.

Mikroclin var: Amazonit med Kvarts var: Røgkvarts fra Teller Co. (Colorado, USA). Ex coll. Houston Museum of Natural Science.

Vedkvæget i et fjernt hjørne, så jeg Gunnar Färbers stand, som tilbød Falcondoit fra Loma Peguera (Bona, Dominikanske Republik). Det er et godt "x" at få, hvis man samler Sepiolit-gruppens mineraler. Jürgen Tron havde nogle få af de nye, tofarvede Beryl krystaller fra Erongo Komplekset (Namibia). De er nogenlunde standard-Aquamarin krystaller ved basis, medens den øvre halvdel er kraftigt karrygule. Krystallerne er enkle, seks-sidede, prismatiske med flad terminering. Det er krystallografisk interessant – farve/indeslutningsmønsteret er tydeligt hemimorft og skillelinien er skarp. Jürgen havde også et stykke med lyserøde Apophyllitkrystaller på omkring 8 mm på en 5 cm Anhydrit krystal fra Naica (Mexico). Flere handlere havde glimrende Sølv tråde fra Imiter (Marokko) som tykke belæg af snoede tråde op til 2 mm tykke og et par centimeter lange på et sort matrix af Acanthit. Stykkerne virker meget ætsede og jeg går ud fra, de er ætset ud af Calcit. Et par handlere havde Shigait krystaller fra det nye fund i N'Chwaning II ved Kuruman (Kalahari Manganese Field, Northern Cape Province, Sydafrika), som har produceret Verdens største Shigait krystaller op til 2 cm, som tilmed ofte er tykke og blok-agtige (se Steinbinder, 2006).

Atmosfæren på messen var nogenlunde god i år. Kun få besøgende røg indendørs og selv mange handlere gik ud for at ryge – tak til jer alle, som gjorde det meget rarere at være der. Det synes som om nogle få ældre tyskere og enkelte sydeuropæiske handlere ikke er indstillet på at vise dette hensyn. Selv rygere er mennesker – bare ikke så længe! Jeg læste en

"The Alma Queen" – alle de rigtigt gode stykker Rhodochrosit fra Sweet Home Mine (Park Co., Colorado, USA) har et navn! Ex coll. Houston Museum of Natural Science.

pudsig avisartikel for nylig, som gav udtryk for at det var politisk vanskeligt at gennemføre rygeforbud i Tyskland, da nazisterne i sin tid havde en politik mod rygning. På min vej over mod samlermontrerne passerede jeg *wellness* området. Ja, min ven, dine nydelige små plastæsker med splinter af sjældne mineraler er blevet erstattet af *wellness* – det nye nøgleord for den moderne fritidsindustri.

Jeg brugte ikke meget tid hos denne farverige del af miljøet – disse folk gør fuldstændigt uævnelige ting til og *med* mineraler! – men vi må byde alle velkommen, der er interesseret i mineraler og som holder hjulene i gang. Der er kun få traditionalister som undertegnede tilbage, som samler mineraler og fossiler fordi de er interessante og for hvad de er, frem for hvad de efter sigende gør eller hvor man kan anbringe dem. Vi har faktisk brug for folk, der holder forretningen i gang, så der stadig bliver gravet huller i jorden og spændende mineraler dukker op. Det synes sært, men på sin vis er *wellness* og *Mineral Pavillon* en del af samme udvikling på Mineralientage: Øget fragmentering og specialisering. Arrangøren synes i højere grad at opbygge specialiserede sektorer, som appellerer til hver sin mindre del af

Den evigt stor-rygende japaniserede Latino, Reggie Marques.

publikummet – anbringelse af mineraler på & i kroppen hhv. gode stykker med høj pris. Det gør livet lettere for specialister men det tager livet af den gammeldags 'stenbutik' der havde mineraler, fossiler, tromlepolerede sten, smykker o.s.v. Alt har sin tid.

Det er altid en fornøjelse at se *Sammlervitrinen* – samlersmontrerne – hvor man får et indblik i det, der gemmer sig i skuffer, skabe og montrer udenfor museerne. Dette arrangement ligger i Gerhard Voges' kompetente hænder. Han får fyrrer individualister til at føle sig godt tilpas på samme tid, gør monterne rene, fordeler monternes farver, sørger for et ekstra bord o.s.v. Han er en af de mange usynlige, der får Mineralientage München til at fungere. Monterne rummer selvsagt glimrende stykker, men viser også samlernes sjæl, ofte en afvæbnende selvironi og dyb indsigt i en lokalitet eller et emne. Alfred Kugler viste 'dyr' i sten: Et septarienodul med et hulrum, formet som en flyvende Pegasus, en Chalcedon 'dinosaur' o.s.v. Montren hed *Nicht nur Eulen* (Ikke blot ugler) med reference til sidste års udstilling af Hooded Owl Agate.

Store, skinnende Diopside krystaller fra Tantara (Shaba, Congo). Fabre Minerals stykke.

Josef Penzkofer viste en montre med epitaktisk vækst og tvillinger – det var både oplysende og en æstetisk nydelse. Jeg fornøjede mig også med Bernhard Mattern's montre med pseudomorfer. Dette var ikke en montre af min-lady-slipper-er-bedre-end-din-lady-slipper stykker, men en omhyggelig gennemgang af forskellige former for pseudomorfer, inklusive perimorfer, 'casts', paramorfer o.s.v. med forklarende tekst. Godt arbejde.

Efter at have forfrisket mig med den genfundne Paulaner Weißbier var jeg rede til *la grande finale*, særudstillingen, som er et af messens væsentligste aktiver. Lad mig først berolige mine mere puritanske læsere: Nej, jeg sejler ikke fra den ene bar til den anden og titter lidt på sten med en øl i hånden – hvor attraktiv tanken end måtte være. Mineralientage München er en 3-4 dages begivenhed og jeg holder af at nyde de lokale specialiteter, når jeg rejser. Særudstillingen i München har normalt et tema – en mineral- eller fossil-gruppe, lokalitet, el.l. I år var der ikke et tema, medmindre altså æstetik er et tema ... Hvis det er, var årets begivenhed exceptionelt vellykket. Udstillingens kerne var fra Houston Museum of Natural Science, som i højere grad er et æstetisk end videnskabeligt museum. De opfatter mineraler som æstetik, som kunst og ønsker at få 'de hundrede bedste'. I stedet for at samle et eller to billeder af alle kunstnere, samler de mesterværker af Tizian, de la Tour, Vermeer o.s.v. for at blive i den forklaring. Houston Museum of Natural Science har samlet nogle af Verdens fineste, æstetiske mineraler. De har ikke en Shigait, behøver ikke en og vil aldrig få en. Det er en spændende måde at samle på og det æstetiske indtryk var overvældende.

Jeg fandt straks venner! Sulfider er Verdens mest spændende mineraler og udstillingen viste et par utrolige stykker. Min yndling var en ca. 8 cm

Geocronit tvilling fra Xanda Mine (Virgem de Lapa, Minas Gerais, Brasilien). Jeg tilgiver, hvis du aldrig har hørt om Geocronit – det er en bly antimon/arsen sulfid, man oftest finder som kedelige, grå klatter i grumset matrix. Lokaliteterne Falu Gruve (Sverige), Val di Castello (Toscana, Italien), Pribam (Böhmen, Tjekkiske Republik) og Bleikvassli (Nordland, Norge) dukker op i erindringen ... stykkerne desværre ikke! Stykket fra Xanda var ikke bare en ubeskadiget krystal af et sjældent mineral men også i højeste grad æstetisk – jeg måtte komme tilbage flere gange.

Houston Museum of Natural Science's stykke Sperryllit fra Noril'sk (Krasnoyarsk Kray, Sibirien, Rusland) med parallelt voksende, cirka 1 cm krystaller var en kærkommen erindring om Josef Penzkofer's montre med epitaxi, tvillinger og parallel vækst. Krystallerne er selvstændige individer, men vokser på en systematisk måde og selv om man ikke vil bruge udtrykket epitaxi om krystaller af det samme mineral, som vokser parallelt, er det samme fænomen. Alternativt er krystallerne vokset orienteret på et andet mineral i matrix – det vil selvsagt være rigtig epitaxi. Parallel vækst er mærkeligt og langt hyppigere, end man umiddelbart tror. Rod rundt i din samling, især blandt de mindre æstetiske stykker med knap så vidunderlige krystaller. Du vil ofte se stykker med 'parallelle' krystaller – altså med samme krystallografiske orientering, selvom de gror individuelt på et matrix. Der sker et eller andet, jeg ved ikke hvad, men *et eller andet!*

Stjernen? Den store primadonna? To store damer konkurrerede om titlen og som gentleman må man selvsagt ikke vælge den ene frem for den anden ... og man skal holde hænderne i ro, når man beskriver! Udstillingen viste to stykker Beryl var. Smaragd. Det ene en fantastisk 17 cm krystal på matrix af hvide feldspat krystaller, fundet nær Hiddenite (Alexander Co., North Carolina, USA) fra Houston Museum of Natural History's samling. Et fantastisk stykke fra en velkendt og angiveligt 'død' lokalitet, som ikke desto mindre blev fundet for få år siden. Det andet en stor – 40 cm? – plade glimmerskifer fra Takowaja (Ural,

SilverStehenderHimmelsfurst01.jpg: Trådsølv på Calcit, fundet 1879 i Silberfund Stehender (Himmelsfürst Fundgrube, Brand-Erbiusdorf, Sachsen, Tyskland). Ex coll. TU Bergakademie Freiberg.

Rusland), som tilhører Museum Reich der Kristalle i München. Jeg har truffet begge før, men messer er altid er godt sted at møde gamle venner. Stykker fra Hiddenite er efter min mening et af Verdens smukkeste mineralstykker, ædelt, enkelt, dog en smule ... spottende? En sand *femme fatale!* Stykket fra Takowaja er den klassiske dame, *noblesse oblige* typen og et af de få stykker, som tilhørte Hertug Maximilian von Leuchtenberg og som overlevede bombardementet af München under anden verdenskrig. Leuchtenberg var gesandt ved det russiske hof og opbyggede den fineste samling af russiske mineraler i det sene 18. århundrede.

Særudstillingen var en stor mundfuld. Jeg fandt mange nye venner og var nødt til at gå tilbage mange gange. Mineralientage München er en totaloplevelse og man bliver naturligt overvældet. Næste års særudstilling handler om Himalaya's mineraler – tænk Paksitan og Afghanistan, håb på Tibet, Bhutan og Nepal med et anstrøg af Indien. Men tag øl med hjemmefra.

Referencer

- Petersen, Ole V. (1981) The first natural crystals of NaF, Villiaumite. Neues Jahrbuch für Mineralogie, Monatshefte 1981(3), 111-116.
- Steinbinder, Jürgen (2006) Neuigkeiten aus Südafrika. Kalahari-Mangan-Erzfelder liefern wieder schöne Stufen. Mineralien Welt, 17(6), 46-49.